

San Gimignano

1

Pisa, Pontedera, Empoli. Hier moeten wij overstappen op een dwarslijntje naar Poggibonsi: een smoorheet locaaltje sukkelt ons gewetensvol de binnenlanden in. Het is Zondagmiddag. Het treintje stopt bij Ponte e Elsa, Granaiolo, Castel Fiorentino, Certaldo: verlaten stationnetjes in de gloeiende middagzon, en van een griezelig-vergeefsche vriendelijkheid soms. Men wordt door hetzelfde (adembenemend) gevoel bevangen als wanneer men in de zomer-zondagmiddagstilte door Holland boemelt. Eén perronnetje bereidt me het twijfelachtig genoegen sprekend op Breda te gelijken. Breda ! Bakken met bloemen en hangplanten. Hoe attent (en bizar) deze herinnering hier aan Holland. — Alleen schijnen mij de plaatsnamen eenigszins welluidender !

Als wij in Poggibonsi uitstappen ontaardt zich de drukkende hitte van den dag in een kort, vehement onweer: witte bliksemflitsen, venijnige, langgerekte donderslagen en een stortregen die meer dan een uur neerstroomt. In ieder geval is het hiermee voor dezen avond definitief met de hitte gedaan.

De bus voor San Gimignano blijkt eerst laat in den avond te vertrekken. Wij missen de animo om nog het dorp in te slenteren, en zoo besluiten wij in het restauratie-zaaltje van het station te soupeeren. Wij verrasten er een vrouw die zich stond te verkleeden en bij onze komst overhaast vanachter het scherm de vlucht nam. Als zij verrast was, wij niet minder. Wat kan men in dergelijke omstandigheden beter doen dan met een beminnelijk groetje achteloos en geruststellend suggereeren dat dergelijke zaken ook in het land van herkomst tot de gebruikelijke behooren.

Het maal was overeenkomstig het zaaltje: men bespeurde de nabijheid van een klein (beginnend of bescheiden) toeristencentrum. Dit bespeuren wij ook als wij plaatsnemen in het busje dat ons naar San Gimignano zal brengen: 'n dorpsch „toeristen“-busje met wat goedkoopje, lorrige luxe uitgerust. Mislukt comfort ? 'n Halverwege gestaakt tegemoetkomen aan weelde-neigingen ? Wij strekken er onze leden uit en wachten: geduldig, verveeld, tevreden tot we vertrekken zullen. De genoten wijn ontsteekt zachte vonken in mijn binnenste; het is het eenige leven dat ik waarneem, en het is ruim voldoende. Eindelijk vertrekken wij. Het is reeds donker. Ik tel drie passagiers.

Grommend ronkt de wagen door de duisternis over den smallen slingerweg die langzaam, aanhoudend stijgt. De chauffeur bemint een infernaal vaartje. Door het flauwe, schokkerende schijnseltje der koplampen vliegt ons de weg woest (recht of zwenkend) tegemoet: zand, steenen, kuilen en allerhande glinsterende insecten die nog een poging doen onze snelheid te ontkomen, verzwelgend. Het busje daverd en kreunt. De chauffeur leunt roerloos in zijn clubfauteuil achter het stuur en schijnt ingedommeld; alleen zijn voet en rechterhand schijnen nog flauwtjes bij bewustzijn. Bij een al te scherpe bocht boren de trillende lichten plotseling fel en ver vooruit, zwaaien een woest genomen kromming door langs wegtuimelende boomen om onmiddellijk daarna weer geruststellend (geruststellend?) te dooven. Ik doorsta vele benauwingen. Het lokt mij nog steeds niet om, als laatste akt van mijn leven, met een dom gezicht door wat scherven te hangen. Maar de man achter het stuur blijkt alle situaties meesterlijk te beheerschen.

Met iedere bocht worden stilte en duisternis dieper. Ik geloof niet dat we één levend wezen zijn tegengekomen. Het wordt steeds begrijpelijker dat de juffrouw in de stationsrestauratie „publiek” van bloes verwisselde.

Na drie kwartier stijgt de weg onverhoeds steil omhoog; kort slechts. Dan daveren wij een poort onderdoor en een lange, smalle geplaveide straat herinnert ons dat wij op gummibanden reden. San Gimignano. Als een kameel die zich opricht neemt de bus de laatste stelte: naar het marktpleintje. Eenigszins beurs stappen we uit. Duisternis omringt ons. 'n Groepje mannen maakt zich sloom uit het donker los en omsingelt ons (zonder veel haast overigens). Volgt, vrij onverhoeds, een belegering van grissende handen als onze koffers te voorschijn komen, en iemand gaat met de laatste (eerste?) buit van den dag strijken. Even later staan wij in de stille, verlichte hall van Albergo Cisterna.

Na al de helsche herrie in het busje zijn dit licht en deze stilte een herademing. Zelden echter heb ik iemand zoo hartelijk en tegelijk zoo uitgesproken onverschillig op mij zien toekomen als de eigenaar van dit hotel toen hij de trap afsnelde om ons te verwelkomen. Na een kort onderhandelen volgen wij hem de trap op, en aan het eind van een lange gang (met onrustbarende olieverbjes) opent de man een deur: dit laatste vertrek wordt het onze.

Door het open raam staar ik naar een glorieuse sterrennacht. Heel in de verte, diep beneden mij, beeft een lichtje. Ik heb het gevoel voor een onmetelijke ruimte te staan. De nacht is diep en geurig van stilte en droomen.

Waar bevind ik mij ?

De olieverbodjes hebben het mij reeds ten deele verraden: ik bevind mij in een schilderachtig oord....

2

Den volgenden morgen stoot ik de luiken open op een paradijselijk vergezicht : een eindeloos wijd heuvel landschap in de prille klaarte van den ochtend. San Gimignano blijkt op een hoogte te liggen die de omtrek mijlen ver beheerscht. De dalen, diep beneden mij, gaan nog schuil in een zilveren waas, stil blinkend als een zee in de vroege. Als kleine groene eilanden glooien de heuveltoppen met hun akkertjes en olijven er uit op, een teer en ingehouden preludeeren in het zachte zonlicht van den ochtend. Er heerscht een rust als in een landschap van Paul Cézanne. Heel in de verte kartelt het ragfijn contour der Toscaansche bergen naar een wolkenloozen hemel.

Dien eersten ochtend besteed ik aan een wandeling rond het stadje, het smalle wegje volgend, dat, nog geen halve meter breed, zich angstvallig tegen de muren drukt. Bij tijden gaat de andere zijde tientallen meters steil de diepte in. Op de top van deze naieve berg-mimiek geniet ik van het onuitsprekelijk vredig geluk dezer aarde. De nevels zijn uit de dalen weggetrokken, de zon verspreidt reeds een brandende warinte, en het landschap is tot in de verste hoeken glashelder zichtbaar: een wemeling van heuvelruggen, wijngaarden, akkers, tuinen met olijven en cypressen, een enkele torenspits met een gehucht, en hier en daar de strakke, witte spanning van een wegje dat over de heuvelglooiingen buigt.

Overal vredige weelde, wijdheid en liefelijkheid. Op een ver wegje spelen kinderen ; hun kleuren bewegen zuiver en dartel in de zon. De rust van het landschap accentueert zich nog als een vurig bergpaardje met een ratelend wagentje op hooge wielen de stadspoort nadert. Dan vervolg ik mijn weg. Een oogenblik sta ik toe te zien bij vrouwen die onder de oude, schoone gewelven van een waschgelegenheid in de rotswand buiten de wallen het waschgoed door het water spoelen. Deze gewelven getuigen van de aandacht en eerbied die vroeger eeuwen kenden ook voor de geringste handelingen des levens.

Plotseling — waar de stadsmuur één is met de achterzijde van

een klooster — hoor ik driftige stemmen: een deur wordt binnenshuis met kracht dichtgesmeten, en op hetzelfde moment verschijnt op een balcon een monnik. Hij kwam naar buiten met een agressiviteit alsof hij zijn lichaam weer meteen snuivend en brieschend wilde omgooien naar iemand in het vertrek achter hem, maar hij leunt enkel over de balustrade: zich duidelijk om geen mensch (of landschap) meer bekommerend. Is het de zuiverende inwerking van de buitenlucht? Ik concludeer tot zoo'n „echt-Italiaansche” ruzie waarvan ik al meerdere malen getuige was, en waarbij geen der partijen zichzelf au sérieux schijnt te nemen (al houdt ge in den beginne uw hollandsch hart eenigermate vast!).

In de nabijheid van een der poorten hakt een steenhouwer aan een kinderzerkje: een klein simpel geluid, van een weemoedige rust.

Ergens, tusschen het groen in de verte, en bij tusschenpoozen zichtbaar, trekken, met het geduldig beweeg van hun groote stille koppen, twee witte ossen langzaam een lagen, zwaar-beladen wagen voort. Langzaam, en zonder inspanning. Zonder inspanning, en toch langzaam....

Deze ochtend heeft maar één accent: van vrede, goedheid en vreugde.

Wellicht is dit dien monnik even te machtig geworden!

Ik begeef mij terug, het stadje in. Het is als uitgestorven in de zon die steil en welhaast schaduwloos op het plaveisel van straten en pleintjes gloeit. Ik loop langs die uitzonderlijk-prachtige torenarchitectuur, dateerend uit het groots-bewogen gloriëtijdperk van San Gimignano. Dat is nu al vijf eeuwen, en langer, geleden. Sedert dien is het hier wel zeer mild geworden. Het leven verloopt zonder schokkende gebeurtenissen: in de omlijsting eener natuur die dit deel der menschheid benijdenswaardig bevoorrecht heeft, en tusschen de architectuur van een ver voorgeslacht die zoo schoon is, dat geen generatie sedert dien er nog iets aan toevoegen kon. Het is goed hier te zijn; het is hier ver van de wereld en het heden.

Het middagmaal — op de open loggia van het hotel geserveerd — vereenigt mij weer met een stuk heden: de weinige gasten die de kleine wit-gedekte tafeltjes vereenigd hebben. Het blijkt een

aarzelend-internationaal (en overbekend) gezelschap. Er is een dier vele schilders die steeds naar alle oorden van de wereld uitzwermen om juist dat te schilderen wat ze even goed thuis hadden kunnen schilderen, en die, als hij Hollander is, onfeilbaar met een Limburgsch landschapje uit San Gimignano huiswaarts keert. Er is een uiterst voorzichtig zich in acht nemend heertje dat op diëet leeft (leeft?): een angstvallige zelf-controle op een ingebeelde ziekte wellicht. Er is een vader met een zeer langzaam, zeer sereen zontje: 'n intelligent knaapje dat na een goed-volbracht eindexamen met papa een kunstreisje mag maken (mogelijk is het reisje ook een afscheid aan de wereld alvorens het seminarie hem die wereld, bij wijze van spreken, ontnemt); het jongetje is zeer koel en niets schijnt hem iets te zeggen behalve de bedachtzame schran-derheid die hij bij tijd en wijle zijn vader in het oor fluistert. Er zijn twee gezellige oude dames, nogal dik, en knus genesteld in hun eigen gezelligheid; dit laatste waarschijnlijk als een klein tegenwicht bij hun vreemd verdwaald staan op hun eenigheidje nu zij niet, als andere jaren, met een collectie soortgenooten een gezelschapsreisje (onder artistieke leiding) hebben ondernomen. Er is een Herr Professor: met monocle, geaffecteerd stemgeluid en dadelijk dédain in onze richting (een fijn vijandschapje dat men, spelenderwijs, zou willen „áfwerken"). Er is een Hollander, een zeer ethische met beslist ergens in de buurt van Zeist een landhuisje en heimelijk nudisme. Er is een tierig, vrijmoedig schilderesje dat zeer in de smaak valt van Herr Professor (onvermijdelijk), en tenslotte is er nog de eigenaar (plus diens vrouw en vriend) van een artistiek foto-atelier hier ter plaatse: drie geduldige Duitschers die alle artistieke pretenties reeds lang overboord hebben gegooid en nog slechts een kleine losheid cultiveeren terwille van een mogelijke clientèle.

Dit alles zit, staat, praat, eet en lacht tusschen mij en het Toscaansche landschap dat door de roodsteen, verweerde kolommetjes der loggia sierlijk verdeeld wordt, en ik gevoel deze reunie als verre van onaangenaam. Ik verzadig mij aan zon, licht, wijn en vergezichten en houd van alles dat banaal is. Het banale is een houvast (en meer), ook als men het zelf niet meer zóó angeliek en zonder achterdocht leven kan. Ik houd van een paradijselijk landschap, maar men moet er niet de dupe van worden. Elke verovering kan op een vergissing berusten (en zich dus gevaarlijk wreken). Men moet zich nooit met huid en haar aan één zaak (één waarheid, één schoonheid) overgeven; men moet steeds bereid zijn in haar „tegenligger" plaats te nemen.

Toch voelde ik nog niet bewust wat mij hier bedreigde, al had het verweer reeds ingezet.

4

De dagen gaan rustig voorbij. Ik begin het stadje te ontdekken, of juist: ik verdiep mij in zijn architectuur. San Gimignano ontdek ik eerst dagen later.

Dertien torens telt dit plaatsje van nog geen vijfduizend zielen; dertien van de zes en vijftig die het eertijds, in de 13de en 14de eeuw, bezat. Geen kerktorens, maar vestingstorens; niet als omringing, maar gebouwd aan de woningen der patriciërs en de paleizen der magistratuur. Welhaast zonder eenig ornament hebben zij het uiterlijk van hooge, gesloten kubussen van veertig, vijftig, zestig meter hoogte. Gebouwd op het klein plateau vanwaar San Gimignano gansch de omtrek beheerscht, maken zij deze vestingstad toch geenszins tot een grimmige maar wél trotsche bevestiging van een wil tot onafhankelijkheid. Zij zijn een zelfbewuste, rustige kracht. Kracht zonder een spoor van bothed, grofheid of krachtsverton. Zij zijn een dreigement door hun rust, — die rust welke een vijand minstens doet aarzelen alvorens hij zich naderbij waagt. Zij schijnen méér een dreigement dan bijvoorbeeld het Gravensteen te Gent, deze grauwe, verwilderde, ordeloze en verbeterde opeenstapeling van steenen, torens, muren en schietgaten, en waar men aan iedere steen de verbitterde, moorddadige gevechten ervaart die het woest en woedend geweld dezer muren hebben besprongen. Het Gravensteen schijnt, als men nauwkeuriger toeziet, berekend op een terugtrekken (naar een steeds hooger gelegen bolwerk binnen deze vesting); San Gimignano schijnt de mogelijkheid van een terugtrekken zelfs nauwelijks te hebben overwogen. Het leefde een hérschen: beheerschen. De eenvoud en rust dezer torens harmonieeren dan ook volmaakt met de architectuur der paleizen die, uiterlijk zonder veel praal, zonder subtiele details, van een nobele, rustige, zelfbewuste eenvoud is. Deze eenvoud gaat gepaard met een bijzondere gevoeligheid voor verhoudingen, welke niet alleen zuivere, maar zeer fijne, zeer aparte accenten vindt. De weelde der zalen en van al het inwendige verbaast dan ook geenszins als een tégenstelling; zij bevestigt slechts wat men, buiten staande, reeds vermoedde: de hooge cultuur die aan deze architectuur ten grondslag lag.

Wat in deze trotsche stad verbaast, is de schoone nederigheid

der kerkgebouwen én: de harmonie waarin vestingtorens en kerkgebouwen naast elkaar verrijzen konden; wat verbaast is, bij schijnbaar zoo diepe tegenstellingen, deze architectuur uit één stuk, uit één ziel. Ja, dit wekt verbazing als men eenmaal een weinig verstaan heeft waarvan die vromen spraken. — Vele malen dwaalde ik hier door de oude kerken met hun innige, diepzinnige fresco's, en op een morgen betrad ik de kleine kapel aan de via della Castella. Ik was er alleen in het koele bevangen licht-leven van de schemering die onder de gewelven stond. Deze gewelven zijn laag en zwaar, en toch onnaspeurbaar verwant aan de fijne lichte toets der oude fresco's. Dit is een huis des gebeds, niet alleen omdat men hier zou willen bidden, maar omdat alles wat het hart zou willen zeggen hier reeds werd uitgesproken.

Men ziet naar de muren, langs de booggewelven, langs de houten zoldering, naar de reeds half-vergane muurschilderingen, naar de heiligenfiguren in hun gedempte halftinten, naar een nisje, het enkele kleine raam, het verlaten staand altaar, naar heel deze geheimzinnige, milde harmonie van kleuren en verhoudingen om uitgedrukt te vinden wat men zou willen zeggen en bidden. Dit is de stem van een beschoemd en ootmoedig bidden, van een dankbaarheid en deemoed om een onwereldsche goedheid.

Maar dan, eensklaps, gevoelt men zich opgenomen in een doodstille eenzaamheid: eensklaps beseft men, hoe zij, die dit poëem van goedheid om hun leven heenbouwden, eenzame menschen moeten zijn geweest; eenzaam om een werkelijkheid die zij kenden, die zij bezaten, en waarvan zij toch, onherroepelijk, gescheiden waren; zooals men het zonlicht bezit, en tegelijk niet bezit, dat door het raam de kamer binnenvalt en alles in zachte gloed zet. Men zou, bij dit poëem eener onwereldsche goedheid, een bedwelmend zelfbegoochelen kunnen vreezen, een vluchten, ont-vluchten naar een illusoir domein van liefde, een eindeloos-verrijnd en artificieel zelfbedrog, indien dit leven niet zoo stil-bloeiend en bezielde leven was: leven zonder angst, zonder beklemming, zonder verdrongenheden, maar bevrijd, zoo als de wijze en diepe aandacht voor het leven en de aarde bevrijd kan zijn en, sprekend, dralend en bevangen, onuitwischbare accenten vindt van ernst, adel en rust.

Dit deemoedig bidden, dit boven-aardsche bidden verbaast naast de prachtige, harde, aardsche trots waarvan deze stad elders getuigt. Men begrijpt niet hoe één tijd, één plaats deze tegenstellingen zoo harmonisch kon samenvoegen; hoe uit een en denzelfden levensgrond deze tegenstellingen konden voortkomen, hoe één ge-

dachtenwereld ze zoo harmonisch kon doen sámengaan. Totdat men zich herinnert, dat het in dién tijd was dat Dante leefde: deze (laatste?) synthese en eenheid van natuurlijke en bovennatuurlijke waarden, van wereld-verzaking en wereld-bevestiging, van áárdsche én góddelijke trots. In hem — „samenvattende epiloog” der middeleeuwen 1) — leefde dezelfde wijsheid (maar hoeveel vorstelijker nog) die het poëem van deze stad in het leven riep. Of omgekeerd: Dante's sublieme manifestatie kon slechts mogelijk zijn omdat het gemeene leven, ondanks alle bederf, nog van deze synthese doortrokken was. Hoe vijandig San Gimignano in politiek opzicht tegenover het Florence van Dante stond, toen Dante als afgezant van Florence het volk van San Gimignano vanaf het balkon van het raadhuis toesprak, moet hij, deze stad aanschouwend, doorheen alle politieke verdeeldheid, de diepe verwantschap met dit volk helder (en ontroerd) hebben beseft. Alsof een en hetzelfde water beide steden ondergronds verbond, en in beide dezelfde fonteinen van levend water deed opspringen. Gemeenschappelijk was hier: het hartstochtelijk en trotsch op de bres staan voor menselijke en aardsche waarden in (niét „ondanks” en niét „naast” maar ín) een deemoedig schouwend eeuwigheids-beleven.

In deze stads-architectuur ziet men plotseling en grandioos bevestigd, en op een wijze die door den hedendaagschen mensch nog maar moeilijk wordt verstaan, h o e (op welke wijze) eertijds het christendom, ondanks al zijn wereldverzakende strekkingen, de beweegkracht was die de hooge middeleeuwsche cultuur der 12de en 13de eeuw deed opgroeien. 2)

* * *

De architectuur van San Gimignano kent niet, in tegenstelling met Brugge bijvoorbeeld, de verfijnde, overrijpe vormgevingen van het einde. Deze stad schijnt reeds vroeg, bij de aanvang van haar hoogbloei, ondergegaan. De architectuur is nog zeer sober, strak, gesloten ook, — zonder echter drukkend te worden. Vroeger echter moeten deze straten toch nog eenigszins ánders van atmosfeer zijn geweest: éven lichter, éven bevalliger. Vele loggia's zijn in den loop der tijden dichtgebouwd; een open kerkportaalje werd tus-

1) Dr. G. J. Hoogewerff: De Ontwikkeling der Italiaansche Renaissance.

2) J. Huizinga: In de Schaduwen van Morgen.

schen de ranke zuiltjes dichtgemetseld om een zijbeuk te winnen. Deze kleine openheden moeten weleer een speelsch, licht en sierlijk accent zijn geweest, een zwierige onderbreking in den strakken, soberen bouw der straten. Desondanks zijn zij in hun geslotenheid van thans onzwaar, licht van atmosfeer gebleven, zóó, dat men zich erover verwondert hoeveel de bouw dezer oude huizen verdragen kon. Zooveel is er veranderd, dichtgebouwd, gewijzigd, gebroken, vertimmerd, en toch is het alsof iets (het voornaamste) onveranderlijk hetzelfde bleef: een kracht, een rust („die eeuwen trotseerde”).

Aldus wordt dit San Gimignano, in de omlijsting van het paradijselijk Toscaansche landschap, een poëem van vreugde.

Nogmaals: het is goed hier te zijn.

Ook om een andere reden nog. Het volk dat hier leeft is een prachtig, krachtig ras. In de harde, zon-gelooide koppen der mannen en jonge kerels leven de diep-bruine oogen met ongemeene felheid; de jonge, donkere vrouwen zijn vroolijk, zwierig, fier. Het schijnt een volk van zon, wijn, vruchtbaarheid en vergezichten. Ge moet met dit jonge volk in een circustent hebben gezeten (in dat sjofele tentje, met de trieste armoede der vertooning) om te weten welk een trouwhartige vroolijkheid, welk een argelooze en aantekelijke joligheid er in deze menschen leeft. Zelfs de uitvoerders fleurden er van op! Ge moet de jeugd op een Zondagavond door de straten hebben zien slenteren en onderling hebben hooren schertsen en spotten, om hun levenskracht, hun overmoed te beseffen. Er liep een jonge kerel met een kleppet scheef op zijn kop en een houding, alsof hij met die pet de heele wereld scheef had gezet. En 'n gezicht alsof hij zeggen wilde: tja, wat doe je daaraan! Het is geen overmoed die tart, die zich als tegenstelling brutaal en uitdagend méét (en daardoor handhaaft); deze overmoed leeft ontembaarder: volkomen zorgeloos om de buitenwereld, alleen als een vreugde om het eigen sterke zijn. Deze jonge kerels zijn in den grond onverbasterde nazaten nog van het volk dat deze torenstad bouwde.

Dit volk is de derde, gelukkige ontdekking van San Gimignano. Maar daarmee zet plotseling een onrustig her-ontdekken in...

(Slot volgt)

HENRI BRUNING